

KIBRIS'TA BİR 150'LİK: SAİT MOLLA
(1925-1930)

Yrd. Doç. Dr. Mehmet DEMİRYÜREK*

ÖZET

Kurtuluş Savaşı zaferle sonuçlandıktan ve yeni Türk devleti kurulduktan sonra TBMM hükûmeti isimlerini belirlediği 150 kişinin dışında bir af çıkarmıştır. Affedilmeyen bu 150 kişiden biri de Sait Molla'dır.

Bu çalışmada Sait Molla'nın yurt dışında yaşadığı dönem, ancak özellikle en uzun süre yaşadığı yer olan Kıbrıs'taki yaşamı incelenecektir.

Anahtar Kelimeler

İstanbul Gazetesi, Sait Molla, Kıbrıs, Türk Hükûmeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi.

* Lefke Avrupa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Gemikonağı Lefke-KKTC.

ABSTRACT

After the victory of Independence War and the founding of Turkish State, it is declared the amnesty law except 150 person whose determined their names by the TGNA. One of these 150 unforgiven people was Sait Molla.

In this work, the period of Sait Molla's abroad especially his life in Cyprus will be scrutinized.

Key Words

İstanbul Newspaper, Sait Molla, Cyprus, Turkish Government, Turkish Grand National Assembly.

Giriş

Mütareke devri İstanbul'u (1918-1922) "hıyanet ve cehaletin ... icra-yı hakimiyet"¹ ettiği bir kent idi. Bu kentte milliyetçilere, mandacılara, işbirlikçilere, casuslara, işgalcilere ve geleceklerini işgal kuvvetlerinin egemenliğine bağlayan insanlara rastlamak mümkündü.

Anadolu'da başlayan Kurtuluş Savaşı nihai zafere ulaştığı zaman milliyetçiler dışındaki grupları ve özellikle de geleceklerini işgal güçlerine endeksleyenleri bir korku kaplamıştı. Şimdi ne olacaktı? İlhami Soysal'a göre "5 Kasım'da Ali Kemal tutuklanıp İzmit'e yollanır. Geri kalan yüzlerce işbirlikçi İngiliz Yüksek komiserliğine sığınır. Bunlar vapurla Mısır'a, Romanya'ya, Atina'ya postalanırlar."²

Bununla birlikte işgalci devletler, Lozan Barış görüşmeleri sırasında ise konuyu gündeme getirmeyi unutmuyarak kapsamlı bir af çıkarılmasını istemişlerdir. Yapılan görüşmeler sonucunda adları TBMM hükûmetince belirlenecek 150 kişi dışındakilerin affedilmesi kararlaştırılmıştır. TBMM hükûmeti konuyu gizli oturumda Meclis'te görüşmüş ve 1924 yılında 150 kişilik listeye kimlerin girip kimlerin girmeyeceği belirlenmiştir.³ İşte bu 150 kişiden birisi de Sait Molla'dır ve konu TBMM'nde görüşülürken bazı isimler üzerinde tartışmalar olmuş ama dönemin İçişleri Bakanı Ferit Bey "Türkçe İstanbul Gazetesi sahibi Sait Molla"⁴ dediği zaman hiçbir itiraz sesi gelmemiştir. Onun işbirlikçi olduğundan kimsenin kuşkusu yoktu. Sait Molla, İlhami Soysal'ın verdiği 150 kişilik listede 98. sırada bulunmaktadır.⁵

Bu kararlar alınırken Sait Molla çoktan yurt dışına çıkmış bulunuyordu. Sait Molla'nın yurt dışı yaşamı yaklaşık 8 yıl sürmüştür. Tarık Zafer Tunaya, Sait Molla'nın biyografisi hakkında yeterli bilgiye sahip olunmadığını⁶ belirtmekte ve onun yurt dışı yaşamı ile ilgili olarak sadece "Sait Mol-

1 Vakit, 19 Şubat 1341, s.1.

2 İlhami Soysal, Kurtuluş Savaşı'nda İşbirlikçiler, İstanbul 1985, s.133-134. Kasım ayı içinde yurt dışına kaçanlar hakkında bkz. İlhami Soysal, 150'likler, İstanbul 1985, s.24-25.

3 TBMM Gizli Zabıtları, 4. cilt, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1985, s.434-462.

4 A.g.e., s.444.

5 İlhami Soysal, 150'likler, İstanbul 1985, s.62.

6 Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, II. Cilt, Mütareke Dönemi, İstanbul 1986, s.474.

la Romanya'ya kaçmış ve yurt dışında ölmüştür."⁷ derken, İlhami Soysal ise, Sait Molla'nın yurt dışı yaşamı hakkında şunları yazmaktadır: "... 1922'de Romanya'ya kaçanlar arasında yer alıp 150'likler listesine girdikten sonra yurt dışında da çeşitli boyalara boyanmış, her gittiği ülkede olaylar yaratıp hapslere düşmüş ve sonunda sefalet içinde ölmüştür."⁸ İngiliz Muhipler Cemiyeti konusundaki ayrıntılı çalışmasıyla tanınan Fethi Tevetoğlu, ayrıntıya girmeden Sait Molla'nın "*Yurt dışında sürgünde iken de millet ve vatana zararlı bölücü çabalarını...*"⁹ sürdürdüğünü yazarken, İngiliz Muhipler Cemiyeti'ni konu alan yeni sayılabilecek bir yayında da Sait Molla'nın yurt dışı yaşamı konusunda yine yalnızca "*Romanya'da bir müddet daha Türkiye aleyhindeki faaliyetlerini sürdürmüştür. Ancak, bu faaliyetlerine rağmen hiçbir şey elde etmeye muvaffak olamamıştır.*"¹⁰ denilmektedir. İşte biz bu çalışmamızda bu konuya açıklık getirmeye çalışacak ve Sait Molla'nın yurt dışında yaşadığı dönem, ama özellikle en uzun süre ikamet ettiği yer olan Kıbrıs'taki yaşamını ele alacağız.¹¹

Sait Molla'nın Türkiye'den Kaçışı

Sait Molla, Mustafa Neşet Molla'nın oğlu ve eski Şeyhülislâmlardan Cemalettin Efendi'nin yeğenidir. 1918 yılında Türkçe İstanbul¹² Gazetesi'ni yayımlamaya başlamış, 1919 yılında kurulan İngiliz Muhipler Cemiyeti'nin kurucuları ve başkanları arasında yer alarak İngiliz çıkarları yönünde hareket etmiştir.¹³ "*Mudanya mukavelesinden evvel*"¹⁴, Sait Molla İstanbul'daki İngiliz temsilciliğine sığınmış, "*General Harring-*

7 A.g.e, s.483.

8 İlhami Soysal, **150'likler**, s.152.

9 Fethi Tevetoğlu, **Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar**, TTK, Ankara 1988, s.141.

10 Dr. Cengiz Dönmez, **Millî Mücadeleye Karşı Bir Cemiyet; İngiliz Muhipleri Cemiyeti**, AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s.192.

11 Sait Molla'nın mektupları ve gazete yazıları tarafımızdan derlenmiş olup bu konudaki kitap ve biyografi çalışmamız devam etmektedir.

12 Gazete yaklaşık olarak ilk bir aylık dönemde **Yeni İstanbul** adıyla yayınlanmıştır.

13 Geniş bilgi için bkz: İsmail Soysal, **Kurtuluş Savaşında İşbirlikçiler**, İstanbul 1985., İlhami Soysal **150'likler**, İstanbul 1985 ve Tarık Zafer Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler**, II. Cilt, Mütareke Dönemi, İstanbul 1986.

14 BCA, 030 10 106 695 35.

ton'un verdiği özel bir pasaport ile İstanbul'dan"¹⁵ ayrılmıştır. Muhtemelen önce Fransa'ya gitmiş¹⁶, oradan İtalya'ya¹⁷ ve daha sonra da Romanya'ya geçmiştir. Ancak, Sait Molla burada Bükreş'teki Türkiye Maslahatgüzarı'na hakaret eden bir risale yayımlamış ve Türkiye Maslahatgüzarı durumu Romen yetkililere bildirerek olaya müdahale etmelerini istemiştir. Durumu görüşen Romanya Bakanlar Kurulu Sait Molla'nın Romanya dışına çıkarılmasına karar vermiştir.¹⁸

Romanya'dan çıkarılan Sait Molla'nın Mısır'a gittiği¹⁹ ve 1925 yılı Mayıs'ında Kıbrıs'a geldiği anlaşılmaktadır. Sait Molla Kıbrıs'a geldikten sonra İngiliz yetkililere yazdığı tarihsiz bir mektupta kendisini kısaca şöyle tanıtmaktadır: "Üç yıl önce General Harrington'un verdiği özel bir pasaport ile İstanbul'dan ayrıldığımda 40 yaşındaydım...İngiltere'nin dostu olarak bilinen Kamil Paşa hükûmetinin hizmetinde çalıştım.Harb-i umûmî ilan edildiğinde hükûmet dairesindeki işimi bıraktım ve ekmeğimi avukat olarak kazanmaya başladım.

Türkiye'deki bütün trajedilere karşı ve özellikle İngiliz esirlere karşı icra edilen zulümlere karşı düşman kesildim. İlk fırsatta taraftımdan Türkçe olarak yayımlanan "İstanbul" gazetesinin sayfaları bu hareketimin en önemli tanıklarındır.

Sonunda, İstanbul'dan ayrılmadan üç ay önce, o dönemde Müslüman, Hristiyan ve Musevi toplam 500 üyeli tek aydın kuruluş olan İstanbul Barosu başkanlık seçimlerinde, zamanın hükûmetinin bana karşı olmasına rağmen seçimlerde ikinci oldum. Sir Horace Rumbold ve selefleri bu ifademini en güvenilir tanıklarındır."²⁰ Sait Molla'nın İngiliz taraftarlığı yaptığı gizli olan bir hadise değildir. Yeni İstanbul gazetesinin daha ilk sayısının

15 C.O. 67 / 216 / 3 . Sait Molla'nın İngiliz yetkililere yazdığı tarihsiz mektup. İlgili belgenin fotokopisi CYREP Arşivi'ndedir. (KKTC). Belgeyi görmemizi sağlayan Sayın Ahmet Gazioğlu'na teşekkür ederiz.

16 "Nice'de neşr ettiğim mufassal beyannamemle...", Söz, 27 Teşrin-i sani 1925, s.2.

17 BCA. 030.10.106.695.10

18 "Sait Molla", Hakikat, 27 Teşrin-i evvel 1923, s.4.

19 Sait Molla'nın -her ikisi de -2 Şubat 1925 tarihinde kopya edildiği anlaşılan ve Kahire'den (Mısır) yazdığı iki mektub için bkz. Fethi Tevetoğlu, a.g.e., s.141-143.

20 Bkz. 6 no'lu dipnot.

da (9 Kasım 1918) “İngiltere ve Biz”²¹ adlı bir yazı yayınladığı gibi 1919 tarihinde de açıkça “İngiliz taraftarıyım”²² diyordu.

Sait Molla'nın Kıbrıs'a Gelişi ve İlk İcraatları

Lefkoşa'da yayımlanan Birlik Gazetesi 29 Mayıs 1925 tarihli nüshasında “Sait Molla Kıbrıs'ta” başlığı altında verdiği haberde “Yüzellilikler listesine dahil bulunan Sait Molla geçen posta ile maale ceziremize gelerek Lefkoşa haricinde isticar ettiği hanede ikamet etmektedir.”²³ diye yazarken Kıbrıs'ın Larnaka kazasında yayımlanan Hakikat Gazetesi de bu tarihten iki gün sonra (1 Haziran 1925) yayımlanan nüshasında aynı haberi “Sait Molla” başlığı altında şöyle vermektedir:

“Hükûmet-i Cumhuriyetimiz tarafından tanzim olunan vatan hainlerine mahsus listede ismi mukayyet bulunan Sait Molla'nın Mağosa tarihiyle Lefkoşa'ya gittiği müstahberdir.”²⁴ Öyleyse Sait Molla'nın Kıbrıs'a geliş tarihi, 1925 yılı Mayıs ayı sonlarıdır denilebilir. Sait Molla Kıbrıs'a geldiği zaman ailesi ve kardeşi Mesut Bey de yanında bulunuyordu.

Sait Molla Kıbrıs'ta iken İngiliz yetkililere yazdığı bir mektupta, Mütareke Dönemin'de Malta'ya sürülenlerin emri üzerine, kendisi Türkiye'de değilken bir intikam aracı olarak kullanılan “zavallı” bir mahkeme tarafından suçlandığını, Avrupa'da kendisini tutuklama, ölüm cezasına çarptırma ve eski İçişleri Bakanı Ali Kemal gibi linç etme girişimlerinde bulunulduğunu, bu girişimlerin başarısız olduğunu, Türkiye dışındaki ülkelerde Türk konsolosları aracılıkla taciz edildiğini ve nihayet adının 150'likler listesine konulduğunu belirttikten sonra Kıbrıs'a geldiğini ve burada da Türkiye Konsolosu ile ona destek verenlerin aynı oyunlara başvurduğunu ifade ediyor ve “Majesteleri Hükûmetinin ve özellikle Majesteleri Kral ve İmparator V. Georg'un şefkat ve merhametine sığınıyorum”²⁵ diyordu.

21 Yeni İstanbul, 9 Teşrin-i sani 1334-1918, No:1, s.2.

22 İngiliz Taraftarıyım”, Türkçe İstanbul, 13 Ağustos 1335-1919, s.1.

23 “Sait Molla Kıbrıs'ta”, Birlik, 5 Haziran 1925, s.3.

24 “Sait Molla”, Hakikat, 1 Haziran 1925, s.4.

25 Bkz. 6 no'lu dipnot.

Sait Molla Kıbrıs'taki Türk aydınlarının Atatürk Türkiye'sine ne kadar bağlı olduğunu, Kurtuluş Savaşı ile devrimleri nasıl destekleyip benimsediğinin²⁶ farkındaydı, Kıbrıs'a gelişinin tepki toplayacağını biliyordu ama herhalde İngilizlerce özel bir görevle Kıbrıs'a getirilmişti. Bu nedenle olsa gerek Kıbrıs'a gelişi konusunda bir açıklama yapma gereği duymuş ve Kıbrıs'a geldiği ilk günlerde, Lefkoşa'da yayımlanan ve Türkiye yanlısı yayınları ile dikkat çeken Söz Gazetesi sahibi Remzi Bey'e yazdığı 25 Mayıs 1925 tarihli bir mektupta, Kıbrıs'a gelişinin nedenlerini şöyle açıklamıştır:

28 Mayıs 1925

"Muharrir Bey Efendi

Kıbrıs'a azimetim münasebetiyle sui tefehhüme ve mükâtebat ve muhâtabata mahal kalmamak üzere izahat-ı acizanemin lütfen gazetenize dercini rica ederim.

Kıbrıs'a gelmekte siyasi hiçbir maksadım yoktur. Bilakis Mısır'da, Avrupa'da bulunan Türkiye Cumhuriyeti aleyhtarlarıyla iştirak etmeyerek evlad ü iyalimle sakin bir hayat geçirmek gayendir.

Kıbrıs'ta Lefkoşa'yı intihabım da aynı gayeden münbaisdir. Bu mesleğimi icab ettiren ahvali bir buçuk sene mukaddem Nice'de neşrettiğim mufassal beyannamemle izah ettiğinden tekrarını zaid görürüm. Ancak hülasaten şu noktayı te'kid ederim ki Lozan muzafferiyetini ve düvel-i mü'telifenin ve bilhassa İngiltere'nin dostluğunu temin ile Komünizm cereyanlarından uzaklaşan Türkiye Cumhuriyeti'ni takdir etmek vatanını seven her Türk'ün en tabii bir vazifesidir. Bu vazifemi ifadan bir dakika farîğ olamam. Kıbrıs'taki vaziyetim, Kıbrıs Türklerinin işlerine karışmayarak bilâ-tefrik cümlesinin refah ve mes'udiyyetlerini temenniden ibarettir. İhtiramatımın kabulünü rica ederim efendim.

İstanbul Avukatlarından

Esbak Adliye Müsteşarı

Sait Molla"²⁷

²⁶ Bkz. Merâl Demiryürek, "İrşad ve Türk İstiklâl Savaşı", **Toplumsal Tarih**, Aralık 2002 ; Türk Kurtuluş Savaşı ve Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs Türkleri Üzerindeki Etkileri," **II. Güzelyurt Tarih Buluşması Sempozyumu**, (2-3 Nisan 2003), (Bildiriler kitabı Lefke Avrupa Üniversitesi tarafından yayımlanmıştır.)

²⁷ "Molla Her Tarafı Bulaştırdı" , Söz, 27 Teşrin-isanı 1925, s.2.

Sait Molla'nın benzer bir mektubu Birlik Gazetesi'ne de gönderdiği anlaşılıyor. Çünkü Birlik Gazetesi 5 Haziran 1925'te, Sait Molla tarafından idarehanelerine uzunca bir mektubun gönderildiğini, bu mektubu yayınlamalarının bazı faydasız münakaşalara neden olacağını düşünerek yayınlamadıklarını belirtiyordu. Gazete, Sait Molla'nın bu mektubunda "*Vatana ihanet ettiği fikrasını reddetmekte ve kendisini müdafaa etmekte...*" olduğunu belirttiikten sonra yazıyı şöyle sonlandırıyor:

*"Bu müdafaa bizi alâkadar etmez. Makamat-ı aidesine bu hususta daha mutavvel ve müdellel berat-ı zimmet varakası verilmek var iken bizi beyhude işgal etmemelerini kayda lüzum görüyoruz."*²⁸

Yine bu günlerde idi ki, Birlik Gazetesi 12 Haziran 1925 tarihli nüshasında, Vatan (İstanbul) gazetesinden iktibas ettiği bir haberi aynen yayınlıyordu. Buna göre, Sait Molla Mısır'a vardığı zaman davet üzerine Mısır'a geldiğini açıklamış, ama orada hizmetine lüzum kalmadığı anlaşıldığından maaşı kesilmiş, fakat bu durum Sait Molla'yı kızdırmış ve Sait Molla mahkemeye başvurmuştur. Ancak "*Kahire'de barınamayacağını anlayan Sait Molla İskenderiye'ye gitmiştir. Molla İskenderiye'de takip ettirmekte olduğu davanın neticesine intizar etmekte iken polis müdüriyeti vasıtasıyla kensidine Mısır'ı terk etmesi için bir emir tebliğ edilmiştir.*

*Sait Molla bu emirden şaşırmış ise de eski dostları da Mısır'ı terk etmenin kendisi için hayırlı olacağını söylemişlerdir. Haber verildiğine göre Sait Molla İstanbul'da İngiliz Muhipler Cemiyeti riyaletini deruhte eylemekle Papaz Frew'nun entrikasına kapıldığını söyleyerek 'ah Papaz Frew, nerdesin, imdadıma yetiş' diyerek sabık dostlarından istimdad etmekte imiş...*²⁹

Vatan (İstanbul) Gazetesinin Mısır muhabirinden aldığı mektuba dayandırdığı bu haberini iktibasen Birlik Gazetesi de yayınlayınca, Sait Molla bu yazıya cevap vermekte gecikmemiştir. Sait Molla'nın bu yazıya cevap olan mektubu, 26 Haziran 1926 tarihinde Birlik Gazetesinde yayınlanmış olup 18 Haziran 1925 tarihlidir ve şöyle demektedir:

18 Haziran 1925

"Birlik Gazetesi Müdüriyet-i Âliyesine

²⁸ Birlik, 12 Haziran 1925, s.2.

²⁹ "Sait Molla", Birlik, 12 Haziran 1925, s.3.

Efendim

Gazetenizin geçen nüshasında İstanbul'da Vatan Gazetesinden naklen aleyhimde bir yazınızı gördüm. Aynı sütüne dercolumak üzere cevab-ı kanunîmi gönderiyorum.

İstanbul'da Vatan Gazetesi gibi elyevm hükümet-i hazıraya taraftar olmayan gazeteler, fırsat düştükçe muhaliflerin mürevvic-i efkârdırlar. Türkiye Cumhuriyetinin yeni muhalifleri ile Avrupa ve Mısır'a çıkan eski muhaliflerinden bir kısmı geçen sene Velid'in gayretiyle İttihad ve aralarında bir cemiyet tesis etmişlerdi. Bu ittihadı dahil olmağı kanaatime muhalif buldum. Binaenaleyh onlara muarız kalmaklığım tabii idi. Şimdi bunlar bu gibi neşriyatla kendi akıllarınca beni ta'zib etmek heves-i tıfl-ânesindedirler. Yazılarının ser-â-pa yalan olduğunu anlatmak için birkaç noktasını tahlil ediyorum.

1- Mısır'ın Kahire şehrinde asla ikamet etmiş değilim ki terke mecbur kalmış olayım³⁰.

2-Mısır'ın emniyet-i umumiyesini idare eden devlet Kıbrıs'a da sahip olduğundan Mısır'dan söyledikleri şekilde ihraç olunan bir adamın Kıbrıs'ta ikameti için Mısır'da pasaportu vize edilemez.

3-Doktor Frew ile söyledikleri şekilde husûsî bir münasebetim olmak için ikimizden biri diğlerinin lisanına vakıf olmalıdır. Halbuki yekdiğerimizin lisanına vakıf olmadığımızı âlem bilir. Zaten mesele ber-akisdır ki hattıratımda izah edilmiştir.

4-En tuhaftı bu gazetenin yalanı hakkındaki fıkranın daha serlevhasında tezahür etmiştir. Çünkü Yüzellilikler Mısır'dan çıkarılmış değildir. Bilakis Mısır'da Türkiye Cumhuriyetine aleyhdar olan bu nev Türklerin geçen sene Mısır'dan ihraçları resmen karargir olduğu halde o zaman Hidiv-i sabık hazretlerinin Ankara'da hüsn-i kabul görmesinden pek ziyade müeessir olan şahıs; Ankara'ya rağmen bunların orada kalmasını emir ve tervic etti ve elyevm bunlar oradadırlar.

Esbak Adliye Müsteşarı

*Sait Molla*³¹

30 Oysa Sait Molla'nın Kahire'den yazılmış iki mektubu vardır. Bkz. Fethi Tevetoğlu, a.g.e., s.141-143.

31 Birlik, 26 Haziran 1925, s.3, BCA, 030 10 106 695 35.

Bu mektup Birlik Gazetesi'nde yayımlanmıştır. Kısa bir süre sonra gazetenin bu nüshası bir şekilde İstanbul Emniyet Müdürlüğü'ne ulaşmış ve 12 Temmuz 1925 tarihinde "aslına mutabık" bir sureti çıkarılarak "şube müdürü Kâmil" imzasıyla İçişleri Bakanlığı'na gönderilmiştir.³² Görüldüğü gibi Sait Molla her iki mektubunu da "İstanbul Avukatlarından Eski Adliye Müsteşarı Sait Molla" olarak imzalamıştır.

Bu arada Sait Molla, Kıbrıs'a geldiği ilk günlerde Kıbrıs'taki İngiliz yetkililerine başvurarak kendisini Kıbrıs kadısı olarak tayin etmelerini de istemiştir.³³

Sait Molla ve Söz Gazetesi Sahibi Mehmet Remzi Bey

Sait Molla Kıbrıs'ta en fazla Söz Gazetesi sahibi Mehmet Remzi Bey'le çatışmış görünmektedir. Sait Molla Kıbrıs'a geldiği ilk günlerde, Mehmet Remzi Bey'e yukarıda söz konusu ettiğimiz mektubu göndermiş ve Kıbrıs'ta bulunma amacını açıklamıştı. Bu mektup ilk anda olumlu etki yapmıştır. Mehmet Remzi Bey' bunu şöyle ifade etmektedir:

*"İtiraf ederiz ki Molla'nın bu beyanatı hepimizi iğfal etmiş ve irtikap ettiği azim cinayetlerden vicdanî bir azap duyarak mütenebbih olduğunu tahmin eylemiştik."*³⁴

Sait Molla ile Mehmet Remzi Bey ilk olarak Lefkoşa'daki Türk Derneği'nde karşılaşmışlardır. Sait Molla'ya göre, Mehmet Remzi Bey Temmuz-Ağustos 1925 'te "Lefkoşa'da Türk Derneği'nde Dava vekili Rıf'at Bey delaletiyle kendisini" Sait Molla'ya takdim ettirmiş, Sait Molla'nın yanına kadar giderek oradaki kişilerin önünde ona saygı göstermiştir.³⁵

Mehmet Remzi Bey ise bu karşılaşmayı şöyle anlatmaktadır:

"Pazar olduğunu tahattur ettiğim o günde ben de kuliibe gitmiş ve Molla'yı orada görmüştüm. Cengizzade Rıfat Efendi'nin bilmem neden beni takdim etmesi üzerine Molla tonluk vücuduyla ayağa kalkmak isteyince

32 BCA, 030 10 106 695 35.

33 C O, 67 / 216 / 3 .

34 "Molla Her Tarafı Bulaştırdı", Söz, 27 Teşrin-i sani 1925, s.2.

35 BCA, 030 10 106 695 35.

ben de bizzarur elimi uzatarak onun murdar parmaklarına temas eylemişim."³⁶

Sait Molla'nın Kıbrıs'ta boş oturmadığı anlaşılıyor. Bir yandan aleyhindeki yayınlara cevaplar veriyor, bir yandan İngiliz yetkililere mektuplar yazıyor ve bir yandan da Kıbrıs Türklerinin Atatürk devrimlerini takip etme ve uygulamaya koyma girişimlerini baltalamaya çalışıyordu.

Bunu farkeden Söz Gazetesi, Sait Molla aleyhinde yayımlar yapmaya başladı. Sait Molla'nın İstanbul'dan kovulduğu, Türkiye'de yapılan şapka inkılâbına karşı olduğunu açıkladığı ama kendisinin Avrupa'da şapka giydiği, Türkiye'ye çok fenalıklar yaptığı, Mısır'da Kral Fuad'ın sarayında bulunduğu, Mısır'a ve Bağdat'a karışıklık çıkarıcı beyannameler gönderdiği iddia ediliyordu.

Sait Molla'nın Kıbrıs'ta Yayınladığı Beyanname: "Muhtasar Cevaplarım"³⁷

Kasım 1925'de, Sait Molla, bütün bu iddialara "Muhtasar Cevaplarım" adlı tarihsiz bir beyanname yayımlayarak cevap verdi. Ancak "Beyanname asabiyyet-i umûmiyyeyi mucib olmuş ve bu miyanda daire-i nezahet haricindeki böyle bir beyannameyi tertib ve tab' eden mürettiblerle matbaaların sui zan altında kalması varid dahi bulunmuş olduğunu" dikkate alan Lefkoşa'daki Türk mürettibler bir açıklama yapma gereğini duyarak bir bildiri yayınlamışlardır.

O yıllarda Lefkoşa'da Türkçe olarak yayınlanan Doğru Yol, Vatan, Birlik ve Söz gazetelerinin mürettiblerinin imzasını taşıyan bu beyanname şu önemli noktalar üzerinde duruluyordu:

"Evvvela; kendi öz vatanına yaptığı fenalıklardan yine kendi milleti tarafından tard olunan bu herifin paçavrasında mûnderic bütün söylediklerini red eder ve emsali misüllü hainlerin memleketimizin bir gazetecisine değil, en ufak bir ferdine bile bir tek söz söylemesine razı değiliz. Bu vesile ile muhterem halkımıza bildiririz ki mezkûr paçavra hiçbir Türk matba-

36 "Molla Her Tarafı Bulaştırdı", Söz, 27 Teşrin-i sani 1925, s.2.

37 Beyannamenin tam metni için bkz. EK 1.

asında tertib ve tab olunmadığı gibi hâl-i hazır matbuata mensup bir mürettib tarafından da tertib edilmemiştir.

Mezkur paçavranın mürettibi hâl-i hazırda hiçbir matbaaya mensup olmayan Hüseyin Akif namında birisi tarafından tertib edilmiş ve Rum matbasının birinde tab edilmiştir.

Binaenaleyh biz zîrde vaz-ül imza bütün mürettibler böyle yüzelliklerin efkârına hizmet eden herhangi bir mürettibi bütün kuvvetimizle tel'in eder ve hiçbir Türk matbuatında istihdamına razı değiliz."³⁸

Bir Rum matbbasında basılan ve esas olarak Söz Gazetesi sahibi Mehmet Remzi Bey'in iddialarına cevap veren beyannamesinde Sait Molla, Mehmet Remzi Bey'in kendisi ile ilgilenmesinin nedeninin kendisinin "iyi" veya "kötü" adam oluşuyla ilgisi olmadığını, asıl nedenin kendisinin bu gazeteye abone olmayıp Mehmet Remzi Bey'e para vermeyişi olduğunu öne sürmektedir. Ona göre bu hareketi "Mehmet Remzi Bey"i kudurtmuştur. Oysa Sait Molla Mustafa Reşit Paşa'nın şu düstürünü benimsemişti:

*"Bi-muhâbâre nâr-ı fitneye gitsem de ne var
Kahr-ı hasm eylemeğe elde asâdır hâmem"*³⁹

Daha sonra Sait Molla iddialara cevap veriyor ve İstanbul'dan Mudanya Mütarekesi'nden önce kendi arzusu ile ayrıldığını, kovulmadığını, sınırdışı edilme kararının bir yıl sonra alındığını ve TBMM'nin bu kararı alırken hem kendi Anayasası'na hem de "Bütün dünyadaki Parlamentoların kavanin ve talimatına" aykırı hareket ettiğini; Avrupa'da bulunduğu sıralarda kullandığı hüviyet cüzdanlarındaki resimlerin fesli olduğunu ancak "Avrupa'da şapka giymek bir zaruret-i şer'iyyedir. Binaenaleyh Avrupa'da mecburen şapka giyen islâmlara itiraz etmiyorum.." ama "Herhalde Kıbrıs gibi bir ma'şer-i islâmı Avrupa ile kıyas etmek mugalata...." olduğunu, Türkiye'ye yaptığı iyilik ve fenalığın tarihe intikal ettiğini, ama kendisinin siyasete atıldığı tarihte (1918) İmparatorluğun zaten çöktüğünü ve kendisinin yapacağı kötülüğün kalmadığını, Mısır'da Kral Fuad'ın sarayında

38 BCA, 030 . 10. 106. 695. 35.

39 "Korkusuz fitne ateşine gitsem de ne var. / Düşmanı kahr etmeğe elde asâdır kalemim."

bulunmadığını ve Mısır'a ve Bağdat'a karışıklık çıkarıcı beyannameler göndermediğini belirterek "*Remzi bu isnadını isbat etmezse alçaktır*" diyor ve sözü yine şapkaya getirerek şunları söylüyordu:

*"Pek aşıkârdır ki bu herif ... başına giydiği şapka ile Kıbrıs'taki Avrupalıların nazarından kendi zihniyet-i hakikiyesini gizleyebileceğini zannediyordu. Şapkanın murdar zihniyetleri temizlemesi, cahil kafaları tenvir etmesi mümkün olmadığını, Avrupa'nın şayan-ı imtisal olan kafalarını şapka değil irfan, mezeya-yı insaniyye, ilm-i ahlâk vücuda getirdiğini bu herifin bilmesi tabîî bir şeydir. Bu adam her şeyden evvel şeref dairesinde yazı yazmayı bilmezken, herkese tecavüzle icâbât-ı ahlâkiyye ve vicdaniyyeden bî-haber bulunduğunu gösterirken, dimağındaki mağşuşiyet ve perişanlığı bütûn ifadelerinden anlaşılırken, insanlar arasında ibtidâî bir terbiye-i içtimaiyyeden mahrum bulunurken şapka giymesinin tarihte emsali çok görülen mukallitliklerin enva'ından olduğunu Avrupalılar tayinde gecikmezler. Şunu da ilave edeyim: Esasen kuyud-ı diniyye ve ahlâkiyye ile alâkadar olmayanlara ahkâm-ı diniyyeden bahs etmekliğim fazla bir şey olduğunu takdir edeceğim pek aşikar iken bu adamın başındaki şapkaya itiraz ettiğimi zannetmesi de hamafakatına delildir, bilakis krokisini çizmek hutut-ı asliyyesini gösterdiğim boş bir kafanın üstüne mukallitlikle şapka geçirilmesi at canbazhanelerinde, sirklerde palyaçolara aktörlere muhtelif serpuş giydirmek nev'inden adderek onu zevke temaşa ederim."*⁴⁰

Beyannameden anlaşıldığına göre, Mehmet Remzi Bey, Sait Molla'nın Kıbrıs Müftüsünün şapka konusundaki beyanatına karşı çıkmamasını, kendisinin yabancı olduğunu, Kıbrıs Türklerinin işlerine karışmaması gerektiğini belirterek sabırlarını taşırmamasını tavsiye etmişti.

Bunu bir tehdid olarak algılayan Sait Molla, beyannamesinde, kimse-den korkmadığını belirterek şöyle diyordu:

"Dünyanın her yerinde ve bilhassa İngiliz müstemlekelerinde dört yüz milyon ehl-i islâmın vaziyet-i diniyye ve siyasiyyeleriyle alâkadar olan beyanatı tetkik ve tahlil etmek her mütefekkir müslüman için bir hakur."

40 Bu beyanname BCA'nda bulunmaktadır. Fon Kodu : 030 10 106 695 35'tir.

Mehmet Remzi Bey Sait Molla'nın Kıbrıs ile ilgisi olmadığını yazmış olmalıdır ki, Sait Molla buna karşılık da asıl Remzi Bey'in ve avukatının buradaki günlerinin sayılı olduğunu iddia ediyor ve "*gerek Remzi ve gerek onun avukatının bu memleketle alâkası kalmamıştır. Onların Lozan Ahidnamesi mucibince bu memlekette def' olup gitmeleri için bir kaç aylık müddetleri kalmıştır.*" diyordu.

Sait Molla'ya göre, 15-20 senedir önce Panislâmizm, sonra Panturanizm ve şimdi de Bolşevizm "*akaidi*" müslümanların rahatını kaçırmakta ve müslümanlar bazı politik amaçlarla kullanılmak istenmektedir. Bolşeviklerin müslümanlara komünizm aşıl原因amayacaklarını anladıklarını, dinî alana yöneldiklerini ve "*bu suretle bütün İngiliz müstemlekelerindeki müslümanları iğfale çalıştıkları*" anlaşılmaktadır. Sait Molla beyannamesini şu sözlerle bitiriyordu:

"İşte bu nokta-yı mühimmeye mebnidir ki islâmlara ait her türlü beyanat, ifadat, telkinat beni düşündürmeğe ve söyletmeğe mecbur ediyor. Binaenaleyh Cenab-ı Hakk'ın tevfiqatına istinad ederek mecbur edildikçe söyleyeceğim ve yazacağım."

Beyannamede kullanılan imza "*Esbak Türkiye Adliye Müsteşarı ve İstanbul Gazetesi baş Muharriri Sait*" tür.

Söz Gazetesi sahibi Mehmet Remzi Bey, Kıbrıs'taki Türk mürettiblelerinin "*Paçavra*" olarak adlandırdığı ve yayımlamayı reddettiği bu beyannameyi cevapsız bırakmamıştır. Remzi Bey cevabı yazısında Sait Molla'nın "*zurhlu bir timsah gibi sürüne sürüne*" Mısır'dan Kıbrıs'a geldiğini, onun bir vatan haini olduğunu, vatansız ve milliyetsiz bulunduğunu, Kıbrıs'a gelir gelmez kendisine yazdığı mektupta verdiği sözü tutmadığını, Sait Molla'nın Bağdat ve Mısır'a gönderdiğini iddia ettiği beyannamenin 17 Kasım 1925'te noterde Sait Molla tarafından tasdik ettirildiğini ve suretinin noterde bulunduğunu, Yusuf Ziya Hoca'nın buna tanıklık ettiğini, Sait Molla'nın ömründe İstanbul kadısı olmadığı halde bu beyannamede "*İstanbul kadı-ı esbaki*" imzasını kullandığını, Sait Molla'nın Ali Kemal'den önce linç edilmeyi hak eden bir adam olduğu için Türkiye'den kaçtığını belirterek, "*Fakat eli temiz ve alını açık ise neden Türkiye'ye gi-*

dip hesabını temizlemez?"⁴¹ demektedir ve kendilerinin bu adadaki günlerinin sayılı olduğunu söylediğinden bahisle şöyle devam etmekteydi:

"Ya a mel'un herif! Biz kaçarsak Türkiye'ye gidip milletimiz arasında yaşayacağız; Fakat sen; yüzün kara, kapkara, elin kanlı ve bulaşık bir halde. Günün birinde buradan da sürülürsen-ki muhakkak sürüleceğine intizar ederiz- nereye gideceksin? Milliyetin nedir ve (Vatan)ın neresidir? Seni milletdaş ve vatandaşlığa kabul eden mürettibin Akif'ten başka var mı?"

Şu muhakkaktır ki Molla nereye giderse gitsin, mutlaka gittiği yerde Türk'ün intikamı kâh Raşit ve kâh Remzi şeklinde tecessüm edecek ve suratına bütün melanetlerini savurarak vicdan azapları içinde kıvrandıracaktır. Vicdansızlığından bir şey hissetmezse de onun şeytanetlerini keşf ederek planlarını bozacak ve davul kadar kafasını daima sızı ve ızdırıp çerçevesi içinde bulunduracaklardır...

Molla ve rüfekadarları istedikleri kadar çırpınsın, beyinsiz kafalarını taştan taşta çarpsınlar, isterlerse zehirli yılan gibi şahlanıp tonluk vücutlarını yerlere vursunlar; akıtacakları zehir yalnız ve yalnız murdar vücutlarını yakacaktır.

Çünkü Türk milleti bunların elinden yakasını kurtarmış ve şerlerinden tamamıyla emin olmak için altınlarına birer siyah damga vurarak hudud haricine çıkarmıştır.

Sait Molla istediği kadar köpürsün. Zehirli bir köpek gibi hirsından yemle bitmeyen tonluk vücudunu lime lime yesin. Bu yaygaraların ne burada ve ne de Türkiye'de hiçbir tesiri yoktur ve olamaz, çünkü bu sialı sayha ve feryatların saikini biliyoruz ve işittikçe intikam alarak merhamet yerine zevk ve haz duyarız. Hah, hah, hah!.... "

Mehmet Remzi Beyin Hapse Mahkûm Edilmesi

Sait Molla ile olan tartışmaları 1926 yılında Mehmet Remzi Bey'in iki ay hapse mahkûm edilmesine neden olmuştur. Mehmet Remzi Bey 3 Nisan 1926 tarihinde gazetesinde "Aramızda Şerefsiz Hocalar Var" başlığı ile

41 "Molla Her Tarafı Bulaştırdı", Söz, 27 Teşrin-i sani 1925, s.2.

yayınladığı bir yazıda “*Sait Molla buradaki görevinin Yunanistan adına casusluk yapmak olduğunu ispatladı*” diye yazmıştır. Bu nedenle hakkında dava açılmış ve mahkemeye göre Remzi Bey, bilerek ve isteyerek Sait Molla'nın şeref ve haysiyetine saldırdığı için ilgili mahkemece 16 Haziran 1926 tarihinde iki aylık hapis cezasına ve mahkeme masraflarını ödemeye mahkûm edilmiş ve bu karar 5 Temmuz 1926 tarihinde Yargıtayca da onanmıştır.⁴²

Sait Molla ve İngilizler

Sait Molla 11 Aralık 1925 tarihinde doğrudan doğruya İngiliz Dışişleri Bakanı'na yazdığı uzun bir mektupta İngiliz milletine sarsılmaz bir sevgi ile bağlı bulunduğunu, bu yüzden birçok felaketlerle karşılaştığını belirterek Türkiye'deki son gelişmeleri değerlendiriyordu.

Ona göre “*İngiliz kolonilerindeki müslümanların İngiltere'ye gerçekten bağlı ve sadık olabilmeleri için ya Türkiye'nin İngiltere'nin çok samimi ve hakiki bir dostu olması ya da bu tür sömürgelerdeki müslümanların Türkiye ile dinî herhangi bir bağa sahip olmamaları gereklidir. Şu anda birinci seçenek muhtemelen asla geri dönülemeyecek geçmiş (yani tarih) ile uyusmaktadır. Fakat bugün madem ki Türkiye şeriatı kaldırmış ve islâm dünyasına yeni bir formül sunmaya başlamıştır, ikinci seçenek ortaya çıkmıştır. Bu durumun İngiltere için çok önemli olduğuna inandığım için burada ilk olarak tarihe bir göz atmanın gerekli olduğunu düşünüyorum. Son otuz yıldan beridir Türkiye dinî pozisyonunun avantajını kullanmak için Panislamizm akımı yoluyla dünyadaki müslümanlara İngiliz düşmanlığı (İngiltere'ye karşı düşmanlık) tavsiye etti. Ben İstanbul'da iken Dışişleri Bakanlığı'na tüm ayrıntıları bildiren mektuplar göndermiştim. Lord Hazretleri söz konusu akıma zıt bir akım yaratmaya yönlendirilen İstanbul'daki tüm gayretlerin farkındadır...*

⁴² Supreme Court, Criminal Order Book, Vol. VII .Dava numarası 28/26 ve 35/26. (KKTC Millî Arşivi). Her iki dava dosyası da ne yazık ki şu an için kayıptır. Sadece Yüksek Mahkeme kararı mevcuttur. Ali Nesim'e göre, Mehmet Remzi Bey'in böyle bir yazı yayınlamasının nedeni Sait Molla'nın şapka inkılabına karşı çıkması ve 150'liklerin Yunanistan'da yayınladığı İtala adlı gazeteyi Kıbrıs'ta dağıtmasıdır. Bkz. Ali Nesim, “Kıbrıs Türklerinde Atatürk İlke ve İnkılapları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt V, Sayı:14, Mart 1989, s.326.

Üç yıl önce Mustafa Kemal Paşa bir yandan İngiltere'ye karşı rekabet gösteren ve doğrudan doğruya Rusya'ya yardım eden ve öte yandan Panislamizm ile ilgili istekeler yönünde destek olan devletlere yardım ettiğinden ona nasıl karşı çıktığım çok iyi bilinmektedir. Fakat sonuçta İngiltere ile ilişkilerini düzelttiği zaman demokrasiyi ilan etti ve ülkesini Panislamizm siyasetinden kurtardı."

Türkiye'nin komünist Rusya ile birlikte hareket ettiğinden yakınan Sait Molla'ya göre "Türkiye kabuğunu değiştiren zehirli bir yılan olarak İslâm dünyasına yeni şeklini gösterdi. Şimdi Türkiye içinde güç kullanarak, kendi lehinde olan yabancı ülkelerde propaganda yoluyla bu oluşumu yürütüyor ve ülke içindeki güç kullanma bir dereceye kadar ters etki yapabilir olmasına rağmen, muhtemeldir ki Türkiye dışındaki propaganda –özellikle cahil ve düşüncesiz müslümanlar üzerinde– başarı kazanabilir."

Türkiye'nin ve Türk konsoloslarının bu uğurda maddî ve manevî olarak çok çaba harcadıklarını belirten Sait Molla, Türkiye ile Rusya'nın ortak yürüttükleri planda başarılı olmaları durumunda İngiltere'nin kolonilerinde Panislamizm akımından daha tehlikeli olan Komünizm ile karşı karşıya geleceğini iddia etmektedir.

Sait Molla'ya göre, "Bütün bu şartlara rağmen Majesteleri hükûmeti için başlangıç halinde olan bu hareketi uygun bir şekilde önlemenin ve Kolonilerdeki müslümanlar ile dünyadaki müslümanların büyük bir çoğunluğu tarafından iyi karşılanmayan Türkiye'deki yeni oluşum arasındaki ilişkiyi oradan kaldırmanın yine de kolay bir iş olması memnunluk vermektedir.

Bilakis Türkiye'deki yeni oluşum Türkiye'ye karşı az ya da çok bir nefret duygusu uyandırmıştır. Eğer Türkiye bu uğurda çalışmaktan vazgeçerse İslâm dini komünist prensiplerin kabulüne karşı kesin bir engel olduğundan Rusya için herhangi bir başarı elde etme imkânı yoktur. Diyebilirim ki İslâm dini komünizme karşı bir polis gücü görevini bizzat üstlenir. Fakat İngiliz kolonilerinde adı müslüman ama uzun süre önce İslâmiyetten kopmuş olan gürültücü grubun oluşturduğu küçük bir azınlık vardır ve kindar ya da İngiliz halkının düşmanı olan birkaç kişi Türkiye'ye bağlı kalmaya devam etmiştir."

Sait Molla bu anlamda Kıbrıs'ı örnek vermektedir. Ona göre "60.000 müslüman dışında 200 kişiden daha fazla olmayanların (ki bunların arasında önemli olan şahısların sayısı 10'u geçmez) oluşturduğu bir azınlık vardır. Bu tür insanlar yapabilecekleri her şeyleriyle müslümanları aldatmaya ve Türkiye lehindeki düşünceleri aşlamaya çalışıyorlar. Bu maksadı gizlemek için Kıbrıs konsolosu bir lider gibi çalışıyor ve Türkiyeli olan okul müdürleri ile öğretmenler- ki aralarında kızıl propagandacı Kâzım Nami de vardır- Kıbrıs'a davet edilmektedir. Kâzım Nami Türkiye'de yayımlanan "Özgürüm" adlı gazetenin editörlerinden biridir. İngiliz karşıtı olan bu gazetenin yayımları doğal olarak İstanbul'dan dışişleri Bakanlığı'na bildirilmektedir. Bu şahıslar Kıbrıs'a geldiklerinden beri okulların dinî yapısı değişti ve gelecekteki sorumluluğu kabul edemeyen Kıbrıs kadısı, Kıbrıs'ta rol oynayan Türkiye'nin kirli parmakları yüzünden Maarif Encümeni başkanlığı görevini bırakmaya mecbur edildi.

Kıbrıs müftüsü, oğlu ve damadı vasıyasıyla kazanıldı ve Türkiye lehindeki gazetelerin ayrı ekleri vasıtasıyla bu tür açıklamalar yaptı ve islâm dini adına ki, bunlar tamamıyla islâm dinine ve inancına terstir, bu adaya İstanbul'dan İngiltere aleyhinde olan kitaplar getirtildi. Bu kitaplar 'Türk Egemenliği ve İngiliz Sömürge Dünyası' adını taşımaktadır. İngiliz aleyhtarı olan ve Hindistan ve Mısır ile ilgili sorunları ele alan bu propaganda kitabı sadece dikkatsizleri değil fakat aynı zamanda hassas müslümanları da yer verdiği tanrif edilmiş ve yanlış olaylar yoluyla kandırarak türdendir.

İşin doğrusu İngiltere Kırım Savaşı'nda Türkiye'yi yok olmaktan kurtardı ve Ayastefanos'a gelmiş olan Türk sınırlarını genişletti. Bu gerçek yukarıda zikredilen kitapta hem de müslüman okullarında tümüyle görmezden gelinmektedir."

Sait Molla mektubunda son olarak İngiliz hükümeti tarafından dikkate alınması gerektiğini düşündüğü önlemleri şöyle sıralıyordu:

"1. Kolonilerdeki müslümanlar vakit geçirilmeksizin Türkiye'deki dini değişimden haberdar edilmelidir.

2. Yeni değişim nedeniyle Türkiye'den nefret eden kolonilerdeki müslüman çoğunluk etraflı bir biçimde yukarıda zikredilen azınlığa karşı korunmalıdır.

3. Söz konusu azınlık ile ilişkisi olan şahıslar ister büyük isterse küçük olsun herhangi bir hükümet işinde bulundurulmamalıdır.

4. *Türk konsolosları her zaman sıkı bir kontrol altında bulundurulmaktadır.*"

Önerilerini bu şekilde özetleyen Sait Molla mektubunu şöyle bitiriyordu: "*Tüm kalbimle dilerim ki, Büyük Britanya dünyadaki en muteber İslâm Devleti mevkiini işgal eder, komünistik etkilerin yok olmasıyla birlikte dünya dengesini korur ve muhafaza eder. Doğu ile ilgili olarak detaylı düşüncelerimi arz ettiğimden dolayı affımı dilerim. Lord Hazretlerinin muti bendeleri olmakla müftehir.*" Mektuptaki imza yerinde "*Türkiye'deki İngiliz Muhipler Cemiyeti eski başkanı ve 'İstanbul' adlı Türkçe gazetesinin ser muharriri ve eski Adliye Müsteşarı ve Avukat*" yazmaktadır. Bu mektuba göre Sait Molla'nın adresi de şöyleydi: Sait Molla Bey, Passiadou, No: 10, Lefkoşa, KIBRIS.⁴³

Bu mektup Sait Molla'nın İngiliz yetkililere yazdığı tek mektup değildir. Kıbrıs'taki İngiliz yetkililere yazılan ve 2 Ocak 1926 tarihini taşıyan bir başka mektubta Sait Molla, Sömürgeler Bakanlığı'na iki mektup gönderdiğini, Kıbrıs Müftüsü Ziyai Efendi ile oğlu Hakim Fuat'm ve damadı Evkaf Murahhası Münir Beyin "*Türk barbarlığının aletleri*" olduğunu ama "*Majesteleri hükûmetine sadık ve Türkiye'den gelen propagandadan ...dikkatle kaçınan Baş Kadı Ali Rifat Efendi'nin*" majestelerinin hizmetinde görev almasından dolayı çok memnun olduğunu belirtiyor ve bu memnuniyetinin Sömürgeler Bakanlığı'na bildirilmesini diliyordu.

Buradaki imza ise "*Türkiye'deki Adliye Nezareti eski Müsteşarı ve İngiliz Muhipler Cemiyeti Başkanı ve Avukat*"⁴⁴ şeklindedir.

Kıbrıs Mahkemeleri ve Sait Molla

Sait Molla Kıbrıs'ta bulunduğu sürece birkaç kez mahkemede bulunmak zorunda kalmıştır. Altay Sayıl, Sait Molla'nın Lefkoşa surlarının Mağosa kapısı dışında bulunan fakirhaneye⁴⁵ yerleştirildiğini, İstanbul'daki

43 C O. 67 / 216 / 3 .

44 C O. 67 / 216 / 3 .

45 Dr. Fazıl Küçük büyük bir eve yerleştirildiğini yazmaktadır. Bkz.41 notu dipnot.

yaşamını burada bulamadığını belirterek “başından Kıbrıs’ta iki mahkemelik olay geçmiştir.”⁴⁶ demektedir. Bu davalardan birincisi yukarıda söz konusu ettiğimiz Mehmet Remzi Bey davasıdır. Altay Sayıl’a göre, ikinci dava ise kendisi gibi Kıbrıs’a sürgün olarak gelmiş iki kişiden 100 lira alacaklı olduğu iddiası ile açtığı davadır. Cezaevine de düşmüş ama “ne mak-sat için cezaevine düştüğü, resmî kayıtların Rum kesiminde kalmasından tesbit edilememiştir.”⁴⁷

Dr. Fazıl Küçük ise Sait Molla’nın Kıbrıs’ta hapis yatmasına açıklık getirmektedir. Ona göre, Eski Hicaz Kralı Hüseyin Kıbrıs’da bulunduğu sırada İngilizlerin de yardımı ile Sait Molla’yı “kalem-i mahsus” tayin etmişti. Ama Sait Molla kralın eşinin imzasını taklit ederek bir çetle bankadan bol miktarda para çekmiş, bu durum anlaşılınca da hapis cezasına çarptırılmıştır.⁴⁸

Kıbrıs’ta Barınamayan 150’lik

Sait Molla bütün çaba ve gayretlerine rağmen Kıbrıs’ta başarılı olamamıştır. Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye’nin çıkarları doğrultusunda yayın yapan gazeteler yayımlanmağa devam etmiş ve Türkiye’deki İnkılâplar (örneğin şapka ve Latin harflerinin kabulü) Kıbrıs’ta da aynı yıllarda yaşama geçirilmiştir.

Sait Molla’nın Kıbrıs macerası yaklaşık 5 yıl sürmüştür. Kıbrıs’ta istediği hayatı elde edemediği anlaşılmaktadır. Sait Molla ile sürekli olarak çatışma içinde bulunan Söz gazetesi, nihayet 12 Haziran 1930 tarihli nüshasında okuyucularına “memnuniyetle” şu haberi veriyordu:

“Memnuniyetle haber aldığımızı göre ma’hut Sait Molla geçen hafta ceziremizden müfarekat etmiştir. Sait Molla hükûmet ianesiyle gönderildiği

46 Altay Sayıl, *Kıbrıs Polis Tarihi*, Lefkoşa 1985, s.242.

47 a.g.e

48 Dr. Fazıl Küçük, *56 yıl Süren Evkaf Mücadele Tarihi*, Haz. Altay Sayıl, KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi, 2814 / K. No: 100. Bu yazılar dizi yazı halinde Halkın Sesi gazetesinin 3 Haziran- 8 Ağustos 1974 tarihlerinde 61 sayı olarak yayımlanmıştır. Sait Molla’nın adı 3,4 ve 21. sayılarda geçmektedir. Bizim bu konuda elde ettiğimiz arşiv bilgi ve belgeleri çok detaylı olduğundan Sait Molla’nın Kıbrıs Mahkemeleri ile olan ilişkileri ayrı bir çalışma konusu olarak ele alınacaktır.

*için tekrar bu memlekete avdet etmek imkânını bulacağına pek az ihtimal vardır."*⁴⁹

Söz gazetesine göre, Sait Molla'nın niyeti Paris'e gitmekti. Kıbrıs'tan ayrıldıktan sonra Atina'ya (Yunanistan) gitmiş, oradan batı Trakya'ya geçmiş ama Yunanistan onun yurt dışında gittiği son ülke olmuştur. Çünkü "Son posta ile gelen Cumhuriyet refikimiz Molla'nın garbî Trakya'da vefat ettiğini Atina'daki muhabir-i mahsusundan aldığı telgrafa atfen haber veriyor"(du).⁵⁰

Sait Molla Kıbrıs'tan ayrılırken muhtemelen ailesini de yanında götürmüştü. Ancak kardeşi Mesut Bey'in daha uzun yıllar yaşamını Kıbrıs'ta sürdürdüğü anlaşılıyor. En azından 1938 yılında hâlâ Kıbrıs'ta idi ve o zamanki adı İslâm lisesi (bugünkü Lefkoşa Türk Lisesi) olan ve bir İngiliz müdürün yönetiminde bulunan adadaki tek Türk lisesinde öğretmenlik yapıyordu. 1938 yılında bu okulda Tarih Öğretmenliği yapan H. Fikret Alasya hatıralarında şu ilginç olayı anlatmaktadır:

"Müdür Mr. Wood'la⁵¹ ... ikinci mühim çatışma Sait Molla'nın kardeşi meşhur Mesut Bey'in faaliyeti ile oldu. Malum olduğu üzere lisenin onuncu ve onbirinci sınıflarında "Türk İnkılâp Tarihi" dersleri okutulmaktadır. Bu tarih isminden de anlaşılacağı vechile, bu ders ... İngiliz Muhipler Cemiyeti ve bu Cemiyetin Türkiye dahilindeki gizli ve açık gayeler takibi, Millî Mücadele vesaire gibi bahisleri ihtiva etmektedir. Bu mevzuları ihtiva eden bir dersi Madam ve Müdürün⁵² mevcudiyetine ilaveten bir de Mesut Bey gibi bir zatın talim heyeti arasında bulunması halinde okutmanın güçlüğüne takdir edersiniz.

Bu kadar heyecanlı ve millî mevzudaki dersi takrir edeken "kitap haricine çıkmayacağız" emrini daima göz önünde tutmak ve ağızından çıkan her kelimeyi tartmak zorunda bulunuyordum. Her türlü dedikoduyu önlemek için icab eden bütün tedbirlere baş vuruyordum. Bu cümleden olarak zülfiyâre dokunacak parçaları ve Atatürk'ün Nutuk'undan alınarak kitaba

49 "Sait Molla", Söz, 12 Haziran 1930, s.3.

50 "Mahut Sait Molla Öldü", Söz, 24 Temmuz 1930, s.3.

51 Lise'nin İngiliz Müdürü.

52 Lise müdürü ve eşi kastediliyor.

ders edilen kısımları kitaptan aynen okuyordum.Bu arada ders İngiliz Mühtipleri Cemiyeti'ni ihtiva eden bahse gelmişti.Yine mutad vechile Atatürk'ün mutad sözlerini aynen kitaptan okudum.Bunun üzerine talebeler beni sual yağmuruna tuttular.

-Efendim, Mesut Bey Sait Molla'nın kardeşi değil mi? Böyle bir adamın okulumuzda ne işi var vs.

Ben Mesut Bey'in Sait Molla'nın kardeşi olduğunu söyledim ve diğer suallerin bizi alâkadar etmediğini belirterek çocukları susturmağa çalıştım.

Sabahleyin geçen bu dersten sonra Mesut Bey mutad jurnalcilik yolu ile münakaşadan haberdar olmuş ve meseleye vaziyet emiş ve "Fikret Bey İngiltere aleyhinde ders veriyor" parolası ile faaliyete geçmiş. Müdür'e, Madam'a, Mr. Cullen'e⁵³, Müftü Hakkı Efendi'ye hasılı önüne gelene İngiliz aleyhtarı olduğumu, sınıftaki talebeyi de İngiliz aleyhine kıskırtığımı ve hatta kendisi aleyhinde de sözler söylediğimi yaymış.

Nihayet müdür Wood beni yine odasına çağırdı.Ve:

-Bütün yaptıklarınızdan haberdarm.Unutmaki istikbalin elimdedir.İngilizler aleyhine ders vermekten korkmuyormuşsun.Bu istikbalin için iyi olmayacaktır, gibi tehditlerle dolu ihtarlarda bulundu.Ben de:

-İngiliz aleyhtarı ders vermiyorum.Sadece vazifemi yapıyorum ve kitabı takip ediyorum.Bunu yapmakla suç işlemiş olmuyorum, dedim.

Bunun üzerine:

-Sen istersen o hadiseleri okutmazsın, dedi..

-Tarih ilmi hadiselerin birbirine zincir halkaları gibi bağlanmasından meydana gelmiştir. Bahisler atlandığı takdirde hadiselerin sebep ve neticeleri anlaşılmasz.Şayet salâhiyetiniz varsa bu kitaplara okutmamam için bana tahriri emir vermenizi reca ederim, dedim.

Böyle bir emri vermesine Lozan Muahedesi hükümlerine göre imkan yoktu.Bundan dolayı aramız iyice açılmıştı.⁵⁴

53 O dönemde Kıbrıs'taki İngiliz Maarif Müdürü.

54 "Lise'den Niçin Ayrıldım III". *Halkın Sesi*, 3 Nisan 1949. s.1

Sonuç

Denilebilir ki Sait Molla Kıbrıs'ta da İngiliz çıkarlarına-tabii bu arada kendi çıkarlarına- hizmet eden tavır ve tutumunu sürdürmüştür. Yazdığı mektup ve beyannamelerde kullandığı imzaların hitap edilen şahsa veya topluluğa göre değişmesi Sait Molla'nın yaptığı işleri bilinçli bir şekilde ve İngiliz menfaatleri doğrultusunda yaptığını göstermektedir. Kıbrıs'taki faaliyetleri Kıbrıs Türklerini Türkiye'den ayırmaya ve soğutmaya yöneliktir. Ayrıca Atatürk Türkiye'sindeki modernleşme hareketlerinin İslâma aykırılığı üzerinde durup İngiliz sömürgelerindeki müslümanlara bu duyguyu aşılama, onların uyanmasını engellemek ve böylece Britanya hükûmetinin çıkarları için çalışmak hedefi doğrultusunda hareket ettiği açık seçik görülmektedir.

EK I

MUHTASAR CEVAPLARIM

(Kıbrıs, Kasım 1925)⁵⁵

Lefkoşa'da intişar eden Söz gazetesinin bana da taarruz ettiğini söylediler. Kıbrıs'ta o kimselere acırım ki yalan söylemekten, iftira etmekten utanmayan bir herifin bu müstekreh yalanlarına inanırlar.

Yalan "Sözle" geçinen Remzi'nin daha iki ay evvel bir zât aleyhinde o ma'hut gazetesiyle neşr ettiği şeylerin tamamen yalan ve bühtan olduğunu birkaç gün sonra Lefkoşa'nın bütün gazeteleriyle imzası altında yazdıktan ve şu suretle bu gazeteci yalan söylemekten utanmadığını her gazetede bizzat ikrar ve itiraf ettikten sonra artık onu utandıрмаğa çalışmak fazla bir şeydir.

Remzi'nin aleyhimdeki tefevvühatını öğrendiğim zaman bu herifin üç dört ay evvel Lefkoşa'da Türk Derneği'nde dava vekili Rifat beyefendi delaletiyle kendisini bana (takdim) ettirdiği ve yanıma kadar gelerek elimi sıkıp şahsıma karşı oradaki zevat muvahacesinde (eser-i ihtiram) gösterdiği hatırıma geldi. Acaba gazetecilik iddiasında bulunan bu şahıs o zaman (Türkiye'de her fenalığı yapan adam olduğumu! ve bütün dünyanın beni tanıdığını) bilmiyor mu idi? Fakat bu herif ne elimi sıkıp bana tabasbus ederken ve ne de Türkiye'de her fenalığı yaptığımı gazetesinde yazarken benim iyi veya fena adam olduğumu nazar-ı dikkate almış değildir. Ancak mahiyetini pek çabuk öğrendiğim bu adama abone vesair namla santim bile vermeyerek gazetesini elime almağa tenezzül etmemekliğimdir ki bu herifi kudurttu. Fakat bu herif! bilemezdi ki ben büyük Reşit Paşa merhumun:

"Bî muhâbâre nâr-ı fitneye gitsem de ne var

Kahr-ı hasm eylemeğe elde asâdır hâmem."

55 (Kıbrıs, Kasım 1925) ifadesi bize aittir. Beyannamede yer ve zaman konusunda bir bilgi yoktur. Bununla birlikte elde ettiğimiz diğer bilgi ve belgelerden beyannamenin 1925 yılı Kasım ayında Kıbrıs'ta basıldığı açıkça görülmektedir.

Kıtasını kendime düstur-ı hareket ettiler edenlerden olduğum için bu şerirden Kıbrıs'taki bazı aceze gibi korkmak aklıma bile gelmez. Şimdi bu herifin söylediği sözlerin tamamen yalan olduğunu bir seri dahilinde göstereyim.

1. Mudanya mukavelenâmesinden evvel kendi arzum ile memleketten çıktığımı ve esna-yı müfarekâtımda yerli ve ecnebi memurların resm-i nezaket ve teşyi ifa eyledikleri İstanbul'da pek çok kimselerin malumudur. Memlekete avdet edememek hakkındaki karar, müfarekâtımdan bir buçuk sene sonra sadır olmuştur. Görülüyor ki matrûdiyyet sözü yalandır. Bu kararın mahiyet-i hukukiyye ve medeniyyesine gelince Meclis-i Millîye'nin avf veya tenzil-i ceza veya lüzum-ı muhakeme mesailini taht-ı karara alabileceği malum iken Türkiye Millî Meclisi'nin hem kendi Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na hem de bütün dünyadaki Parlamentoların kavanin ve talimatına muhalif olarak efrad-ı milletten bazıları hakkında bilâ-muhakeme ceza kararı vermesi caiz-i ehemmiyet midir?

2. Benim Avrupa'da fesle gezdigi gösteren vesaik; muhtelif memleketlerden aldığım tayin-i hüviyet varakaları ile lesepaselerdir. Bunların hepsinde fesli fotoğraflarım görülür, mamafih Avrupa'da şapka giymek bir zaruret-i şer'iyyedir. Binaenaleyh Avrupa'da mecburen şapka giyen islâmlara itiraz etmiyorum. Hatta onlarla beraber intişar eden birçok resimlerim de vardır ki bütün şapka giyenlerin arasında benim fesim veya kalpağım derhal göze çarpar. Herhalde Kıbrıs gibi bir ma'şer-i islâmı Avrupa ile kıyas etmek mugallatadır.

3. Türkiye'de yaptığım iyilik veya fenalık tarihe intikal etmiştir. Türkiye'de hasıl olacak şekil ve neticeye göre bu hükmü verecek ancak tarihtir. Maamafih Türkiye'de benim siyasetle tevaggülüm koca bir Türkiye İmparatorluğu'nun parça parça paralanmasından, birçok memleketlerin, kıtaların Türkiye'den ayrılmasından, Türkiye'nin harb-i umumîde mağlub olarak İstanbul'un istilâ altında kalmasından sonra başlamıştır. O zamanda ise maâz-Allah ben Türkiye'ye fenalık yapmak istesem bile yapacak başka fenalık kalmamıştı ki onu yapabileyim! Eğer Türkiye'de âlemin başına cehren şapka giydirmedigim için fenalık yaptığım iddia olunursa itiraf ediyoy-

rum ki benim elimden ve vicdanımdan böyle bir şey yapmak gelemezdi ve gelmedi.

4.Mısır'da Kral Fuat'ın sarayında bulunduğuma dair bu gazetenin neşrettiği fıkra da kâmilen yalan olduğu gibi müddet-i ömrümde İsviçre'yi görmediğim halde İsviçre'yi gezdiğimi yazması da yalandır.

Remzi'ye bu cevabımda, söyleyeceğim bir söz de Kıbrıs'ta bir zât ile başbaşa verip ifadesi veçhile Mısır'a ve Bağdat'a fesaad-âmiz beyannameler gönderdiğimi muvacehe-i umumîyede isbatını teklif etmektir. Kat'iyen aslı olmayan bu!... şenâatkârâne iftirayı bu herif isbat edemezse çehresindeki, kalbindeki mel'unîyet vazıh surette görünecektir. Remzi bu isnadını isbat edemezse alçaktır.

Pek aşikârdır ki bu herif Söz gazetesindeki bu açık jurnaliyle burada benim mevkiimi işgal etmek fiilini irtikab ederken başına giydiği şapka ile Kıbrıs'taki Avrupalıların nazarından kendi zihniyet-i hakikiyyesini gizleyebileceğini zannediyordu.Şapkanın murdar zihniyetleri temizlemesi, cahil kafaları tenvir etmesi mümkün olmadığını, Avrupa'nın şayan-ı imtisal olan kafalarını şapka değil irfan, mezâyâ-yı insaniye, ilm-i ahlâk vücuda getirdiğini bu herifin bilmemesi tabî bir şeydir.

Bu adamın her şeyden evvel şeref dairesinde yazı yazmağı bilmezken, herkese tccavüzle icabât-ı ahlâkiyye ve vicdaniyyeden bîhaber bulunduğunu gösterirken,dimağındaki mağşûsiyyet ve perişanlığı bütün ifadelerinden anlaşılırken, insanlar arasında ibtidâî bir terbiye-i içtimaiyyeden mahrum bulunurken şapka giymesinin tarihte emsalî çok görülen mukallitliklerin enva'ından olduğunu Avrupalılar tayinde gecikmezler. Şunu da ilâve edeyim: Esasen kuyud-ı diniyye ve ahlâkiyye ile alâkadar olmayanlara ahkâm-ı diniyyeden bahs etmekliğin fazla bir şey olduğunu takdir edeceğim pek aşikâr iken bu adamın başındaki şapkaya itiraz ettiğimi zannetmesi de hamafakatına delîldir, bilakis krokisini çizerek hutut-ı asliyyesini göstereceğim boş bir kafanın üstüne mukallitlikle şapka geçirilmesi, at canbazhanelerinde, sirklerde palyaçolara, aktörlere muhtelif serpuş giydirmek nev'inden addederek onu zevkle temaşa ederim.

Diğer taraftan Remzi o sersem zihniyetiyle beni tehdide cür'et ediyor! Müftünün beyanatını cerh edersem tahammülleri kalmamış! Ben yabancı imişim. Kendi işlerine müdahale edemezmişim! Ben ne Müftü'den ve ne de yabancı Remzi'den zerre kadar ihtiraz eden adamlardan değilim. İstanbul'daki hayatım, neşriyatım buna şahittir. Burada da kemâl-i serbesti ile mesleğimi takibe karar verdiğimi ilân ediyorum. Pek rica ederim. Onlar da tahammüllerinin nasıl kırıldığını veya kırılacağını bana gösterebilirler.

Ben Müftü Efendi hakkında bir takım donanma ianeleri karıştırarak gıyaben başka suretle ve alenen de onun sözlerini istişhâd ederek diğer suretle söz söylemeği Remzi'ye ait mesleklerden addederim. Benim seciyem ya sükût etmek veya söyleyeceğimi hiç korkmaksızın söylemektir. Dünyanın her yerinde ve bilhassa İngiliz müstemlekelerinde dört yüz milyon çilli islâmın vaziyet-i diniyye ve siyasiyyeleriyle alâkadar olan beyanatı tetkik ve tahlil etmek her mütefekkir müslüman için bir haktır.

On beş yirmi seneden beri bir zamanlar Panislâvizm, sonra Panturanizm, şimdi de Bolşevizm akaidinin islâmlara aşılması ve dünyadaki islâmların rahatları kaçırılarak onların bir takım meş'um makasıda alet edilmesi için avantürve siyasetlerin işlediği zamanlarda yalnız böyle umûmî beyanat için değil hususî meclislerde, encümenlerde cemaat ve mekâtib-i islâmiyyeye dair serd edilecek ârâ ve mütalâat hakkında dahi tenkidatta bulunmak herkesin daire-i salahiyetindedir. Söz gazetesi sahibinde zerre kadar bir hiss-i temeddün olsa tehdide, taarruza lüzum görmeksizin medenî memleketlerde her ferdin hakk-ı kelâmı olduğunu takdir etmesi lâzım gelirdi. Nihayet muarızlarım da söyler, ben de söylerim. Tayin-i hakikat efkâr-ı umûmiyyenin takdirine bırakılır. Benim bu memleketle alâkadar olmadığımı dair Söz'ün efsaneferi tamamen kıymetsizdir. Bifakis gerek Remzi'nin ve gerek onun avukatının bu memleketle alâkası kalmamıştır. Onların Lozan Ahidnâmesi mucibince bu memleketten def olup gitmeleri için birkaç aylık müddetleri kalmıştır.

Fransa'nın Sen Sir mektebinden mezun olan bir erkân-ı harp miralayının tam bir sene evvel bir vazife-i siyasiye ile Moskova'da bulunarak oradaki meşhudatına ve Bolşeviklerin islâmlara Komünizm telkin

edemeyeceklerini anladıklarından evvel emirde bir istihâle-i diniyyeye lüzum gördüklerine ve bu iş için kimleri istihdam edeceklerine ve şu suretle bütün İngiliz müstemlekelerindeki müslümanları iğfale çalıştıklarına dair yedi mah evvel yazdığı mektup nezdinde mahfuzdur. İcab ederse bu mektubun fotografını neşr edeceğim. Pek mühim mübahisi muhtevi olan bu mektubun muhteviyatı ile bugünkü hadisat arasında bir münasebet gördüğümü itiraf ederim. İşte bu nokta-i mühimmeye mebnidir ki islâmlara ait her türlü beyanât, ifâdât, telkinat beni düşündürmeğe ve söyletmeğe mecbur ediyor. Binaenaleyh Cenab-ı Hakk'ın tevfiakatına istinad ederek mecbur edildikçe söyleyeceğim ve yazacağım.

Esbak Türkiye Adliye Müsteşarı
Ve İstanbul Gazetesi Baş Muharriri
Sait Molla